

מילואים

הלכות תפלה סימן קכה

המשך מעמוד קודם

"ונקדשתי בתוך בני ישראל" (14).

12 ועד מתי יעמוד כשרגליו צמודות זו לזו, הא"ר (סי' צה ס"ק ו) והערך השלחן (שם ס"ה) והכף החיים (שם ס"ק טו) כתבו שיעמוד כך עד סיום ברכת 'הא-ל הקדוש'. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' טו אות ו) ביאר שה'קדושה' מסתיימת בסוף הברכה, וכן נהג הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח דבר הלכה אות ס), אלא שהוסף שמ"מ בראש השנה ויום כיפור שמאריכים הרבה בברכה השלישית, מספיק לעמוד עד סיום ה'קדושה'; כיון שמסתיימת הפוסקים משמע שגם כל השנה מספיק לעמוד עד סיום ה'קדושה'. מאידך, הגר"ח קניבסקי (דעת נוטה עמ' שסב ושאלת רב עמ' קצו) כתב שגם בכל השנה אין צריך לכוון רגליו אלא עד סוף ה'קדושה'. והוסיף (דעת נוטה שם הע' 281) שאף שאין צריך לכוון רגליו, מ"מ צריך לעמוד עד סוף הברכה. וראה מה שכתבנו לעיל (סי' צה ס"ק ח).

13 ובטעם הדבר ביאר במשנ"ב שם (ס"ק ח), שכיון שאומרים בו 'כשם שמקדישים אותו בשמי מרום', הרי אנו כמלאכים שמקדישים שם ה' בשמים ועומדים כשרגליהם מכוונות זו לזו.

14 ובספרו תורת הבית (מאמר עת לעשות) כתב החפץ חיים, שלדעת הוזהר מקיימים בזה מצות עשה של 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', וכן בקונטרס מרגניתא טבא (לגר"י יהונתן וואלינער, הנדפס בסוף ספרו אהבת חסד אות כג) כתב שיוהר מאוד בעניית 'קדושה' שהיא מצות עשה דאורייתא, וכן מבואר בבאר היטב (סי' ג). ובסידור בית יעקב (ליעב"ץ, דיני קדושה) כתב שיכוון לקדש את השם ויחשוב הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה של 'ונקדשתי וגו'. והוסיף השדי חמד (מערכת המים כלל עו ס"ק ו ד"ה ומה שהקשה), שאף לדעת הסוברים שחיוב תפילה 'קדיש' ו'קדושה' הוא מדרבנן, היינו שכשאינו מקיימם אינו נקרא עובר על דברי תורה אלא על דברי חכמים, אך כשמקיימם ודאי שמקיים בזה מצות עשה של 'ונקדשתי'.

ואם הציבור כבר סיימו והשי"ץ עדיין לא סיים, כתב הגר"ח קניבסקי (שאלת רב עמ' רכה) שיכול לומר עמו.

10 וכשאומרים 'שמע ישראל' בקדושה' של מוסף של שבת ויום טוב, כתב הקצות השלחן (סי' פג בדה"ש ס"ק כב) שיאמר השי"ץ עם הציבור, כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים עם הציבור, ומטעם זה הורה הגר"ש אלישיב (תפילה כהלכתה פ"ג הע' קיט) שאם נמצא בבית כנסת כשהציבור עונה 'קדושה', צריך לומר עמהם גם 'שמע ישראל' שב'קדושה', וכן משמע בערוך השלחן (סי' סו ס"ו). מאידך, דעת הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה מט) שמי שאינו מתפלל עמהם, אין נוהגים שיאמר עמהם 'שמע ישראל' שב'קדושה'. וראה מה שכתבנו לעיל (סי' סה ס"ק ט).

11 ולענין 'ברכו', כשהשי"ץ חוזר ועונה 'ברוך ה' המבורך וגו', כתב לעיל (סי' נו ס"ק ג) בשם המג"א (שם ס"ק ב) שאם אין שם עשרה אנשים מלבד השי"ץ, אם לא יענה השי"ץ עמהם לא יצא ידי חובה, ועל זה הקשה המשגיב שגם כשיש עשרה מלבד השי"ץ, הרי כיון שאינו עונה עמהם לא יצא ידי חובה. והוסיף, שהציבור בכל אופן יצאו ידי חובה, גם כשהם מניין מצומצם והשי"ץ אינו עונה עמהם, כיון שלא שונה דינם מאם האחד ישן או מתפלל, שכתב השו"ע לעיל (סי' נה ס"ו) שהוא מצטרף למנין.

וכדעה זו שצריך השי"ץ לומר 'קדושה' עם הציבור, דייק הגר"יז מבריסק (פנינים ואגרות זאב [צ"ציק] עמ' לו) מלשון הרמב"ם (בסדר התפילה) שכתב על 'קדושה', וכל הדברים שעונים הציבור "הוא קורא עמהן", ולכאורה כן משמע במשנ"ב לעיל (סי' נו ס"ק ג) לענין 'ברכו'. מאידך, בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' ד) כתב שיתחיל השי"ץ רק אחרי הציבור, כדי שיוכל להוציא ידי חובה את אלה שמתפללים עדיין תפילת לחש.

[משנ"ב ס"ק ד]

לכונן רגליו (12). כמו שכתוב בסימן צה (13) וכו', ויכונן לקים הפסוק

הלכות תפלה סימן קכו

המשך מעמוד קנא

סימן קכו

דין מוֹדִים דְּבִבְנֵי

[משנ"ב ס"ק ג]

ש'ישקה קדין שְׁאָר שְׁהִיזוּ.

1 ויהצד שלכיוונו יש להשתחוות, הורה הגרש"ז אויערבך (שיח הלכה סי' כה אות פ, והליכות שלמה תפלה פ"ט סי"א וארוחת הלכה הע' 35) שהוא צד מורח לכיוון בית המקדש, וכדין כל ההשתחויות שבתפילה, וגם יש להקפיד לעמוד בעת אמירתו.

16 וקדיש תקבל, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ד הע' קעו) שיכול לומר אף קודם שחזור להתפלל שנית.

17 אבל אם טעה ביום טוב שחל בשבת, כתב בביה"ל לקמן (סי' רסח סי"ג ד"ה יצא) שאינו יכול לצאת בברכת 'מעין שבע', כיון שלא מזכיר בה את היום טוב.

ומטעם זה גם מי ששכח להזכיר את היום טוב בשבת חול המועד, כתב האי"א (בוטשאטש, שם סי"ג) שאינו יכול לצאת בברכת 'מעין שבע'.

הַלְבוּת תַּפְּלָה סִימָן קָבוּ קָבוּ

אם היתה הטעות באמצעות. *ואם היתה בשלש ראשונות (יא) מתחיל בראש, ואם בשלש אחרונות מתחיל 'רצה': ג כל מקום שהתחיד חוזר ומתפלל, שליח-צבור חוזר ומתפלל אם טעה כמותו, כשמתפלל בקול רם, *חוץ משחרית של ראש-הדש, (יב) ושם שכת שליח-צבור (יג) ולא הזכיר 'עלה ויבוא' עד שהשלים תפלתו, אין מחזירין אותו, מפני טרח (ד) [ד] הצבור, שהרי תפלת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ראש-הדש. אבל האם נזכר קדם שהשלים תפלתו חוזר ל'רצה' ואין בזה טרח צבור: הגה יש אומרים (יד) דאם טעה בשחרית של שבת יו"ט טוב (טו) דינו כמו בראש-הדש, *והכי נהוג (טו וסמ"ק): ד' ואם טעה שליח-צבור כשהתפלל בלחש, לעולם אינו חוזר ומתפלל שנית, מפני טרח הצבור, אלא (טז) סומך על התפלה שיתפלל בקול רם. והוא שלא טעה (יז) בשלש (יח) [ח] ראשונות, שאם טעה בהם לעולם חוזר כמו שהתחיד חוזר:

ג שם דף ד פ"ג
ורמב"ם פסק
מהלכות תפלה וטור
ה רש"י בתשובה
ורבנו שם דף טו
בשם הרמב"ם פסק
י מהלכות תפלה

א טור בשם
הירושלמי פרק קמא
דברכות והביא
הר"ף וטראיש
בפרק ה דברכות

קכז דין מודים דרבנן, ובו ב' סעיפים:

א *כשיגיע שליח-צבור ל'מודים' שוחין עמו (ב) הצבור, (א) ולא ישחו (ב) יותר

באר היטב

התפלה שנייה, עט"ו: (7) הצבור. כתב מ"ע סי' כה: אי לא דמסתפינא הוה אמינא תמיד שלא הזכיר ר"ח בשחרית והתפלל מוסף א"צ שוב להתפלל שחרית, דלא גרע דיעבר לחדיד מלכתחלה לרבים ע"כ. ול"נ דנכון למעשה שלא תפלה, דלא יהא אלא ספק, כנהג"ו סי' תכב: (8) ראשונות. כתב לכושי, דזקא כשנזכר קדם שהשלים תפלתו אכל אחר שהשלים תפלתו אינו חוזר, ובל"ח חולק עליו, ומ"א הסכים בלבוש ע"ש. כהן שמתפלל י"ח וישמע שיש מת בפי' הנוגע בכהכ"נ, אין לומר לו עד שסיים תפלתו מפני ששמא זו אינה אלא מדרבנן, עין מ"ש ב"ד סי' שע"ג ס"ק א ובמקומות שרמזתי שם: (6) הצבור. כתב בשכנה"ג דאף אם התפללו הצבור וישן ביחד וגמר התמיד תפלתו

שערי תשובה

[7] הצבור. עב"ט, ועין לעיל בש"ת [סימן קח] ס"ק י"ב מ"ש בשם הפרי"ח ושיורי ברכה: [8] ראשונות. עב"ט, ומ"ש כהן שמתפלל בו הוא מדברי האל"ה וז"ל, ושם כתב בש"ח כהן שהנה מתפלל י"ח בקול רם כו' ופסק א"א נר"ו שאל לומר לו כו', ועין בש"ע שכתב שהנמיא סימן שיא ושמג השיג על הש"ך דסבירא לה דכה"ג הרי טמאה דרבנן, ובדברי שמואל סימן רמת מלובב ונגם הש"ך מודה בזה ולא איני אלא בסוף טמאה לצאת, וכ"כ בשבט-יהודה למהר"י יעקב ע"ש, ועין לקמן לענין נטיות פנים מ"ש בשם לגט"הקמח ושיורי כנה"ג ב"ד במ"ש הרא"ש בברכות בשם הירושלמי אין מדרקקים במת בכהמ"ד כו' ודעתו דכה"ג דין בהמ"ד יש לו לענין זה, עין שם ובש"ע שם בארך:

משנה ברורה

בין שעדין לפני השני לומר בסוף סליחות, "מחל לעונותינו", אין להקפיד כמה שקצר באמצעות: (7) (יא) מתחיל בראש וכו'. דשלש ראשונות ושלש אחרונות חשובות כחדא ברכה, ואין לחלק חדא ברכה לשני אנשים, ומשום הכי אין חלוק בין שטעה ודלג ברכה אחת מהשלש ברכות, או שטעה ונשתתק בהם באמצע ברכה או בין ברכה לברכה, בכל גונו, בשלש ראשונות חוזר לראש ובאחרונות חוזר ל"רצה", כן כתב בנשמת-אדם כלל כה, וכן כתב הגאון רבי עקיבא איגר בחדושי, שהורה לחזן שנגחש ביום-הכפורים בתפלת שחרית בפ"ט של סדר קדושה, והצריך אחר לירד לפני התבה, שיחזר מראש התפלה ובלא אמינות הפ"ט. ועין בבאור הלכה. שליח-צבור שהוא כהן, ובאמצע התפלה נודע שמת אחד בבתי הסמוכים, (יז) אם אפשר לסתם הפתחים והחלונות של בית-הכנסת או של בית שהמת שם, ואף-על-פי שיש עוד טמאה דרבנן, אין צריך להודיע השליח-צבור עד שיגמר תפלתו וימיהו (טו) ודאי, אם סים תפלתו בלחש⁸ ולא התחיל עדין בקול רם, יאמרו לו ויצא, ויחזר אחר בקול רם. אבל אם אי אפשר לזהר בזה, (טז) צריך לצאת ואפלו באמצע התפלה, והשני העומד תחתיו יתחיל (י"ז) מתחלת ברכה, אם הוא באמצעות: ג (יב) שאם שכת שליח-צבור. ולענין יחיד אם שכת, עין לעיל בסימן קכד סעיף י: (יג) ולא הזכיר 'עלה ויבוא'. ואם שכת "משיב הרוח" ויטל ומטר" וכהאי גוונא¹¹, מחזירין אותו¹², דזקא ב"עלה ויבוא", מפני שזכרון אחד עולה לכאן ולכאן [פמ"ג]: (יד) דאם טעה וכו'. רוצה לומר,

באר הלקב

הנה: * ואם היה בשלש ראשונות וכו'. עין במשנה ברורה כמה שכתבנו: או שנשתתק בהם באמצע ברכה, ולאפוקי מבעל תפוחי-תשובה על ארתיים שהביא בשם תשובת בית-יהודה לענין ש"ץ שנשתתף ב"אתה גבור", הרי שיחזר השני למקום שפסק הראשון ולא לראש, כי מחדושי ר' עקיבא איגר ונגם מהנשמת-אדם מוכח להרי"א שאינם טובחים כן, ונגם בבכ"י יוסף רמז על ההיא תשובה שיש לגנוב עליה ולא העמיקה בספרו, עין שם. ודע עוד, דמוכח מדברי הגאון ר' עקיבא איגר והנשמת-אדם דברכותם איני זקא אם זה העומד תחתיו לא כהן מתחלה לתפלת הש"ץ, אבל אם כהן לתפלת הש"ץ ולא שוח ביניהם, אין צריך לחזור בטעה בפ"ט של סדר קדושה כי אם למקום שפסק הראשון, וכן הדין בשלש אחרונות אם טעה או נשתתק בברכה שלישיית, אין צריך לחזר כי אם לאותה ברכה אם העומד תחתיו כהן לתפלת הש"ץ, ואפלו אם לא כהן כהן מתחלת "רצה", מצד ש"ד. אף זה לא מצאית ברור מדבריהם, אם טעה באמצע ברכה אחת מהשלש או נשתתק, וזה העומד תחתיו כהן לתפלת הש"ץ מתחלת, אם צריך לחזור לתחלת ברכה זו או די למקום שפסק בלבד, כיון דהשלש ברכות חשובות כחדא, ואפלו הכי מקלנין משום דחתפון מתחלה, אם-כן תדא היא אפלו, ואם-כן הוא הדין דסגי תחמת דה אפלו אם יתחיל באמצע ברכה⁹: ואל"י יש לחלק, ומדברי בית-יוסף, דבור המתחיל דה שבט"ו וכו' ומשם נלמד וכו', משמע דאפלו כפי האי גוונא צריך לחזר לתחלת ברכה, ולא השיגו עליו הנשמת-אדם והגאון רע"א בזה, עין בדבריהם, משמע לכאורה דאפלו לדבריהם נמי הכי הוא, וצריך עיון. ושליח-צבור שהוא כהן, ונודע שמת אחד בבתי הסמוכים באמצע התפלה, עין במשנה ברורה; וידע עבד אה הגידו לו, אפלו הוא רק טמאה דרבנן, פסק בפרי-מגדים דצריך לזכור לזכור באמצע, ומדברי השערי-תשובה שטמיה דאין צריך לזכור בזה¹⁰ שהוא מדרבנן באמצע התפלה, עין שם: * חוץ משחרית של ראש-הדש. והוא הדין חלי-המועד [פמ"ג]: * והכי נהוג. עין במשנה ברורה בשם הפרי-מגדים דין זה איני מבי' שהשלים תפלתו, והנה באמת דין זה אינו מצוי כלל שלא נזכרוהו השומעים עד שהשלים תפלתו, ואפלו אם נאמר דלא כפרי-מגדים,

ישכתב והתפלל של חל¹³ ולא הזכיר מענינו של שבת יו"ט טוב, והשלים תפלתו, אבל אם נזכר קדם שהשלים תפלתו חוזר ל"ישמח משה", או ביום-טוב ל"אתה בחרותנו", כן כתב הפרי-מגדים, ומדברי הרב בהג"ה לקמן בסימן רסח סעיף ה קצת לא משמע כן¹⁴: (טו) דינו כמו בראש-הדש. הלבוש הביא דעות בזה ולא הקריע, אבל האחרונים כתבו בקרב: ד (טז) סומך וכו'.¹⁵ ואם בלחש במעריב, חזר¹⁶, שאין לו על מה לסמוך. ומיהו, בשבת יסמך על ברכה מעין שבע¹⁷, דלא גרע מחיד שסומך עליו כבסימן רסח [פמ"ג]: (יז) בשלש ראשונות. וזקא כשנזכר קדם שהשלים תפלתו, דלית בזה טרח צבור כל-יפה, אבל אחר שהשלים תפלתו אינו חוזר, כן כתב הלבוש וכן הסכימו עמו הרבה אחרונים. ובטור פליג ומקל אפלו בשלש ראשונות בכל גונו, והסומך עליו לא הפסיד [ח"א בשם א"י, וכן משמע בבאור הגרי"א שהלכה כטור]:

א (א) ולא ישחו. הינו הצבור. ולענין שליח-צבור גופא, בודאי לא צריך משאך מתפלל, דפסק המחבר לעיל בסימן קיג סעיף ה דלא ישחה הרבה, עין שם: (ב) יותר מדי. פרוש, שישחה כדין שאר שחיתו, כמו שכתב סימן קיג סעיף ה. והב"ח מפרש, דב"מודים" שאומר עם השליח-צבור לא ישחה רק וינענע ראשו מעט,

שער הציון

(7) תי"אדם: (טו) פרי-מגדים: (טז) תי"אדם ושערי-תשובה וכו', דלא כאל"ה רבה ובאר היטב: (י"ז) פרי-מגדים:

הלכות תפלה סימן כזו

(ג) **מדי**, (ג) **ז'אומרים מודים אנהנו לך שאמה הוא ה' אלהינו אלהי כל בשר כו'**, וחותם 'ברוך אל ההודאות' (ד) **בלא הזכרת השם**. ***ויש מי שאומר ישצריך לשחות גם בסוף, וטוב לחש לזכרו**. (ויש אומרים שאומר *הכל (ה) בשחיה (א) אחת, וכן המנהג) (פסקי מהרא"י:*) **ב (ו) האם אין שם פהנים (ז) אומר שליח-צבור אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו (ח) בברכה המשלשת וכו', ו'אני (ט) אברככם**, (י) **ואין העבור ענינו אחריו אמן אלא (יא) 'כן יהי (ו) רצון'**: הגה ואין אומרים 'אלהינו ואלהי אבותינו' וכו' רק (יב) בזמן שראוי לברכת פהנים ולשא כפים. ונהגו לומר בשחרית (י) 'שים שלום', וכן כל זמן שאומר 'אלהינו' כו', (יג) ***אבל בלאו הכי מתחילין 'שלום רב', ויש מתחילין 'שים שלום' במנחה של שבת, הואיל וכתב בה 'באור פניך נתת לנו' שהיא התורה שקורין במנחה בשבת (הגהות מיימוני פט"ו מהלכות תפלה):**

באר היטב

בפתח. פהנים עם, אין מלת פהנים דבוק למלת עם, דק"ל דכהנים שלוחי מודים ורננו, שלא כדברי האומרים דאין אומרים מודים ורננו אלא בשעה שהש"ץ חוזר התפלה ע"ש. וע"ת כתב עליו, ואין דבריו מברחים ע"ש: (ג) **מדי**. פי' שישחו כדן שאר שחיות כמ"ש סי' קיג. והב"ח מקדש דבמודים שאומר עם הש"ץ לא יתקח רק וינענע ראשו מעט, והעולם לא נהגו כן, מ"א וע"ת: (ג) **אחת**. ואין להקפיד משום ה' זקף כפופים אלא בסוף ברכה, עמ"א, והב"ח כתב בשם רש"ל שזקף מעט כשאומר השם עד סופו ואז יקבע עכ"ל. והעולם נהגין כמ"ש רמ"א: (ד) **בברכה**. בברכה

קדם שנגיע ש"ץ למודים, כשיגיע ש"ץ למודים צריך לשחות עמו ויאמר מודים ורננו, שלא כדברי האומרים דאין אומרים מודים ורננו אלא בשעה שהש"ץ חוזר התפלה ע"ש. וע"ת כתב עליו, ואין דבריו מברחים ע"ש: (ג) **מדי**. פי' שישחו כדן שאר שחיות כמ"ש סי' קיג. והב"ח מקדש דבמודים שאומר עם הש"ץ לא יתקח רק וינענע ראשו מעט, והעולם לא נהגו כן, מ"א וע"ת: (ג) **אחת**. ואין להקפיד משום ה' זקף כפופים אלא בסוף ברכה, עמ"א, והב"ח כתב בשם רש"ל שזקף מעט כשאומר השם עד סופו ואז יקבע עכ"ל. והעולם נהגין כמ"ש רמ"א: (ד) **בברכה**. בברכה

משנה ברורה

(א) והעולם לא נהגו כן: (ג) **ז'אומרים** (כו'). ואין השליח צבור צריך להמתין עד שייסימו העבור מודים ורננו, (ג) אלא מתפלה בברכה: (ד) **בלא הזכרת השם**. ודעת הגר"א לומר 'ברוך אתה ה' אל ההודאות', והעולם לא נהגו כן: (ה) **בשחיה אחת**. והב"ח כתב בשם רש"ל, שזקף מעט כשאומר השם עד סופו⁽⁶⁾ ואז יקבע, עד כאן לשונו. והעולם נהגין כמו שקתב רמ"א⁽⁷⁾ מ"א. ועין בבאור הלכה: **ב (ו) אים אין שם וכו'**. עין לקמן סימן קכח סעיף י' בהג"ה שקתב, דמנהגנו שאפילו יש שם פהנים אומר הש"ץ 'אלהינו ואלהי אבותינו' וכו' עד 'עם קדושה', עין פ"ט: (ז) **אומר שליח-צבור וכו'**.⁽⁸⁾ ובדיעבד אם לא אמר, אין מחזירין אותו⁽⁹⁾, ועין בבאור הלכה: (ח) **בברכה**. (א) בפתח. 'כהנים עם קדושה', אין מלת 'כהנים' דבוק למלת 'עם קדושה' לומר שהם כהני עם קדושה, דהא קמא לן דכהנים שלוחי דרחתמנא ניהו ולא שלוחי דידן, אלא קלומר שהכהנים נקראים 'עם קדושה'. כשאומר 'יברכה ה' נא לה לצד הטיבל, וישמרך נא ה' קלפי הטיבל, זמן שלו, נא ה' קלפי הטיבל, פניו אליך ויחנך נא ה' לצד שמאל שלו ליחדו בימין, זמר פי' נשא: לצד שמאל שלו, ליחדו בימין⁽¹⁰⁾. זמר פרשת נשא: (ט) **אברככם**. ומנהגנו כהיום שלא לומר רק עד 'שלום'; מגן אברהם, וכן

באור הלכה

גם-כן אינו מצוי שיתפלל כל התכנות האמצעיות ולא נזכרוהו נאם הוא עומד עזרו בחוף הברכה, בנדאי לכלי עלמא צריך לחדו לברכת שבת יום-טוב, עין לקמן סימן רסח. ואולי דכונת הרמ"א במה שקתב 'והכי נהוג' לענין אם חל שבת יום-טוב ביחד ושכח השליח-צבור להזכיר של שבת, דמנהגו במה שזכיר של שבת במוסף גם לשל שחרית: * **ויש מי שאומר ישצריך לשחות וכו'**. עין במשנה ברורה סעיף-קטן ה' מה שכתבנו בשם הרש"ל, ועין בתני-אדם דמשמע שהוא תופס לעקר הדין כרש"ל: * **הכל בשחיה**. ובבאור הגר"א כתב שאין צריך לשחות רק עד 'שאמה הוא ה' אלהינו' ואחרת צריך זקף, עין פ"ט: * **אומר שליח-צבור וכו'**. עין במשנה ברורה סעיף-קטן ז' לענין דייעבד דאין מחזירין. ודבלא הכי דעת אנשי מערב דאפילו לכתחלה אין לומר, עין בטור, וגם בתוספות נברכות ל"ד ע"א ד"ה [לא] כתבו דבזמן הגמרא לא היה המנהג לומר ולכאורה אם נזכר קדם שאמר 'ברוך אתה ה' נחור ויאמר, דלא גריעא דבר זה מ'זכרנו' ו"מי כמוך', דגם-כן אין לו מקור מן הגמרא, ואפילו הכי קמא לן דאם נזכר קדם שסיים 'ברוך אתה ה' נחור. ועין לעיל בסימן קיד במה שפסק המגן אברהם סעיף-קטן ד' בדריעבד אין לחזר אפילו קדם שסיים בברכה, וצריך עיון: * **אבל בלאו הכי וכו'**. עין במשנה ברורה. ואם נזכר בפקדו כשהתחיל 'שלום רב' קדם שאמר 'ברוך אתה ה', אפטר דיתחור ויאמר 'שים שלום', ומשעם שכתבנו קדם לענין ברכת הש"ץ; אבל להספד, אם ארע לו כן בערב שאמר 'שים שלום', אפילו אם נזכר קדם שאמר 'ברוך אתה ה' נא ה' דאין צריך לחזר, דכי משום שהוסיף בברכה מגרע גרע:

משמע מבאור הגר"א: (י) **ואין העבור וכו'**. דאמן לא שייך כי אם כשעונה אחר כהן המבשר, מה שאין כן השליח-צבור שאינו אומר אלא דרך בקשה, שיברכנו השם ויתברך בברכה שהכהנים מברכים: (יא) **כן יהי רצון**. רוצה לומר, (ז) אחר סוף ברכה שלישית, דהכל ענין אהד הוא שמסדר השליח-צבור בתפלתו מה שהכהנים אומרים; ויש עונים 'כן יהי רצון' אחר כל ברכה: (יב) **בזמן שראוי**. רוצה לומר, בשחרית ובמוסף ולא במנחה, ובתענית-צבור גם במנחה, והשעם, משום דאומרים ברכת פהנים⁽¹²⁾. (יג) **והיחיד המתענה אומר 'שלום רב'**⁽¹³⁾ [לכבוד וא"ר]: (יג) **אבל בלאו הכי**⁽¹⁴⁾ וכו'. ואם אמר 'שים שלום' או בשחרית 'שלום רב', יוצא⁽¹⁵⁾.

שער הציון

(א) מגן אברהם: (ב) אלהי נבה ומגן אברהם: (ג) מגן אברהם: (ד) אחרונים:

הלכות תפלה סימן קכו

ביאורים ומוספים

[משנב ס"ק ג]

[אומרים] וכו', העבור מודים דרבנן³, אלא מתפלל דרבנן⁴.

2) והטעם שתיקנו שכל הציבור אומרים 'מודים', כתב האבודרהם (סדר שחרית של חול ד"ה וכשיגיע ש"ץ) שהוא משום שבשאר התפילה שהיא בקשה יכול לתבוע צרכיו על ידי שליח, מה שאין כן 'מודים' שהוא הודאה, אין דרך העבד להודות לרבו על ידי שליח. וגם אם נמצא בבית הכנסת ואינו מתפלל עמהם, כתב לעיל (סי' קט ס"ק ה-ו) שצריך לשחות עם הציבור ולאומר עמהם. אך אם נמצא מחוץ לבית הכנסת, אף אם שומע שהציבור אומר 'מודים', כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ד הע' קכו) שאינו צריך לאומר עמהם.

3) ואם שומע איזו ברכה באמצע שאומר 'מודים דרבנן', כתב האדר"ת (עובר אורח ס"א) שמתור לו לענות אמן, ובשו"ת שלמת חיים (סי' קלה) כתב שאם עומד באמצע 'מודים דרבנן' והש"ץ מסיים את ברכת 'הטוב שמך' וכו', יכול לענות אמן, גם אם הוא נוהג לסיים 'מודים דרבנן' בשם ומלכות.

4) ואף שאינו צריך להמתין לציבור, אלא מתפלל כדרכו, כתב לעיל (סי' קכד ס"ק מא) שכיון שעיקר התקנה שהש"ץ חוזר על תפילתו היתה כדי להוציא את מי שאינו בקי, צריך לומר קצת בקול כך שיהיו על כל פנים עשרה שומעים סביבו. ואף שלכאורה אין תועלת לאומר בקול, שהרי בלאו הכי הציבור אומרים באותו זמן 'מודים דרבנן', ביאר הגר"ש אויערבך (משנב ביצחק יקרא סי' קכד ס"ק מא) והליכות שלמה תפלה פ"ח דבר הלכה אות מ) שכיון שהוא ענין אחד של הודאה, יכולים הם לשמוע גם את הש"ץ. מאידך, דעת החו"א (ארחות רבנו ח"ג עמ' ריא) שהש"ץ יאמר 'מודים' בקול עד 'לעולם ועד', וישהה מעט עד שהציבור יגמור לומר 'מודים דרבנן' ואז ימשיך, והמקור חיים (ס"א) והא"ר (סי' א בסופו) כתבו שהש"ץ יאריך בתיבות 'מודים' אחריו לך' עד שיסיימו הציבור לומר 'מודים דרבנן'.

[משנב ס"ק ד]

והעולם לא נהגו כן⁵.

5) ולענות אמן בסיום 'מודים דרבנן', כתב בשו"ת שלמת חיים (סי' קלו) שראוי לענות, שאפילו מי שמברך את חברו ראוי לענות על ברכתו אמן, אבל לא ברור שיש חיוב מן הדין.

[משנב ס"ק ה]

כשאומר השם עד סופו⁶ וכו', והעולם נהגין כמו שכתב רמ"א⁷.

6) וסופו שבו יש לכרוע, כתב החיי אדם (כלל ל ס"י) שהוא באמירת 'ברוך א-ל ההודאות', וכתב שלדעתו יש לזקוף עצמו כשאומר את תיבת א-ל. והשו"ע הרב (ס"א) כתב שכרוע בעל שאנחנו מודים לך.

7) ומנהגם של החו"א (דינים והנהגות פ"ד אות ל) והגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"א עמ' סה) היה כדעת היש אומרים בשר"ע, לשחות בתחילת 'מודים' וגם בסופו, אך לא בכלו.

[משנב ס"ק ו]

אומר שליח-צבור וכו'⁸, אם לא אמר אין מקוירין אותו⁹.

8) וכשאין כהנים והש"ץ אומר 'אלוקינו ואלוקי אבותינו' וכו', כתב האדר"ת (עובר אורח ס"ב) שמבואר במאירי (סוטה מ,א, וכן מבואר במאירי מגילה כד, ב) שצריך הציבור לעמוד בו כמו בברכת כהנים, ובשו"ת ציץ אליעזר (חיד"י סי' יח) העיר, שבמשנב לקמן (סי' קכח ס"ק נא) הביא את המאירי הנ"ל רק לענין שנהגו לעמוד בברכת כהנים, אבל לא לענין לעמוד כשאין כהנים והש"ץ אומר 'אלוקינו ואלוקי אבותינו', ומשמע שסובר המשנב שבו לא נהגו לעמוד.

9) ואם שכח הש"ץ לומר 'ברכת כהנים', כתב הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"ג סי' יד) שאין לאומר לאחור חזרת הש"ץ, וכן מבואר במאירי במגילה (שם סוף ד"ה הרבה דברים).

[משנב ס"ק ח]

ליחדו בקוין¹⁰.

10) וגם איטר יד, כתב הגר"ח קניבסקי (קונטרס איש איטר הנדפס בסוף מסכת ציצית ותפילין אות כה) שיעשה כן, שמסתבר שלענין זה אין לחלק בין איטר לאחר.

[משנב ס"ק יא]

גיש עונים "כן יהי רצון" אחר קל ברכה¹¹.

11) ויש שנהגו להוסיף ולומר 'כן יהי רצון בזכות אברהם', ואחר כך 'כן יהי רצון בזכות יצחק', ואחר כך 'כן יהי רצון בזכות יעקב', כמו שכתב הכף החיים (ס"ק כ), והערוך השלחן (ס"ד) כתב שכן נהגו במקומו.

[משנב ס"ק יב]

הש"ץ, משום דאומרים ברכת כהנים¹², ויחיד המתענה אומר "שלוש רב"¹³.

12) ובמנחה גדולה בתענית ציבור, כתבו המקראי קודש (ימים נוראים סי' לה אות ד) והלוח אר"י (דיני צום גדליה) שגם לנהגים שאין אומרים ברכת כהנים אלא במנחה קטנה, מ"מ 'אלוקינו' וכו' יאמרו גם במנחה גדולה.

ובתענית ציבור, אם אין עשרה מתענים, כתבו הפמ"ג (סי' תקסו א"א ס"ק יא) והכף החיים (שם ס"ק נב, בדעת הפמ"ג) שכיון שאין הכהנים נושאים כפיהם, לא יאמר הש"ץ 'אלוקינו' וכו', ומ"מ אם אמרו אין זוה משום ברכה לבטלה. [ומ"מ 'שים שלום' יאמר הש"ץ, שלא גרע מיחיד המתענה, וכדלהלן בהערה הבאה].

ובתענה באב בתפילת שחרית שאין אומרים בה ברכת כהנים [כמבואר בקצו"ש ע"י קכד ס"ג ובכף החיים סי' תקנט ס"ק ל], כתב השי"ת כנסת הגדולה (סי' יא וכן כתב בלוח אר"י) שגם אין אומרים בה 'אלוקינו' וכו'.

ובמנחה של יום כיפור, כתב הרמ"א לקמן (סי' קכט ס"ב) שאומרים בה 'אלוקינו' וכו', ואף שאין בה נשיאת כפים, כיון שבדיעבד אם עלה לא ירד, נחשבת קצת כראויה לכך.

ובבית האבל, במקומות שלא נוהגים לומר בו 'ברכת כהנים', כתב לעיל (סי' קכא ס"ק ו) שגם לא יאמרו 'אלוקינו' וכו', וראה מה שכתבנו שם.

13) והמתפלל ביחידות בתענית ציבור, ואפילו אשה המתפללת ביחידות בתענית ציבור, הורה הגר"ש אלישיב (אשי ישראל פכ"ג הע' רב) שצריכים לומר 'שים שלום', וכן מבואר במקור חיים (ס"ב).

[משנב ס"ק יג]

אכל בלאו הכי¹⁴ וכו', או בְּשִׁחְרִית "שלוש רב" יוצא¹⁵.

14) ולפי זה במנחה של שבת יש לומר 'שלוש רב', וכן נוהגים במקצת קהילות בחוץ לארץ, אולם בארץ ישראל המנהג כמו שסיים הרמ"א לומר 'שים שלום', בגלל שקוראים בה בתורה.

ובן חוץ לארץ שנהג לומר במנחה של שבת 'שלוש רב' ועלה לארץ ישראל, הורה הגר"ש אויערבך (יום טוב שני כהלכתו פרק אחרון ס"ז והע' טו) שעליו לומר 'שים שלום'.

15) ולומר 'שלוש רב' בתפילת שחרית כדי להספיק לקדושה, הורה החו"א (דינים והנהגות פ"ד אות כג, והגר"ח קניבסקי בשמו, אשי ישראל פל"ג הע' כה) שאסור, מאידך, האדר"ת (תפילת דוד בסדר התפילה) כתב שרשאי לעשות כן.